

Skandinavien's nordligaste tekniska universitet
Forskning & utbildning i världsklass

Årsrapport i NODs följeforskning

2021

Malin Lindberg
Luleå tekniska universitet

LULEÅ
TEKNISKA
UNIVERSITET

Innehållsförteckning

Inledning.....	3
Om NOD och tidigare slutsatser	4
Aktuella former för dialog och samråd.....	7
Hållbar omstart.....	13
Hållbar verksamhet.....	16
Lärdomar till NODs verksamhet	24
Referenslista.....	27

Inledning

Denna rapport är en del i den följeforskning som genomförs om Nationellt organ för dialog och samråd mellan regeringen och det civila samhället (NOD)¹. Syftet med rapporten är att bidra till kunskapsbaserad reflektion i planeringen, genomförandet och uppföljningen av NODs verksamhet. Rapporten riktar sig i första hand till NODs parter och kanslipersonal, men även till övriga parter och intressenter.

Följeforskningen innebär att forskare från Luleå tekniska universitet och Stockholms universitet² följer NODs verksamhet och bidrar till kunskapsbaserad reflektion i verksamhetens planering, genomförande och uppföljning. Huvudfrågan för följeforskningen är vilka innovativa samverkansformer som omfattas i NODs verksamhet och vilka mervärden som verksamheten skapar för de involverade organisationerna och för samhället i stort. Följeforskningen har en interaktiv forskningsansats, där forskare och samhällsaktörer gemensamt utvecklar nya kunskaper utifrån praktiska erfarenheter.³ Det innebär att följeforskningens resultat löpande presenteras och diskuteras med NODs kanslipersonal, styrgrupp och andra berörda aktörer. Materialet till följeforskningen samlas in genom intervjuer med NODs kanslipersonal och styrgruppsledamöter, deltagande observationer vid ett urval av NODs möten och aktiviteter, samt dokumentstudier av NODs skriftliga material, till exempel nyhetsbrev, webbplats, mötesprotokoll och verksamhetsberättelser.

Hittills har två rapporter publicerats inom ramen för följeforskningen, inklusive denna. Den första rapporten publicerades 2020 och berörde bland annat NODs omställning under corona-pandemin, NODs mervärden för parterna från civilsamhället och regeringen, samt lärdomar från tidigare forskning om Överenskommelser.⁴ Den identifierade även ett antal utmaningar för NOD, vad gäller att omvandla abstrakta visioner till konkret verksamhet, uppväga maktobalansen mellan parterna, samt förvalta och förstärka innovativiteten i NODs samverkansformer. Föreliggande rapport bygger vidare på den förra och diskuterar NODs verksamhet med fokus på aktuella former för dialog och samråd, samt hållbar omstart i kölvattnet av corona-pandemin. Den inleds med en kort beskrivning av NODs syfte och organisering, samt sammanfattande slutsatser från den förra rapporten. Därefter följer ett avsnitt om NODs aktuella former för dialog, samråd och skriftliga produkter. Detta åtföljs av ett avsnitt om NODs insatser för en hållbar omstart och ett avsnitt om hållbar verksamhet på sikt i NOD. Sist presenteras några lärdomar till NODs fortsatta verksamhet utifrån följeforskningens resultat.

¹ <https://www.nodsverige.se/>

² Medverkande forskare är [Malin Lindberg](#), professor vid Luleå tekniska universitet, och [Niklas Hill](#), doktorand vid Stockholms universitet.

³ Se Aagaard Nielsen & Svensson 2006

⁴ Lindberg & Hill 2020

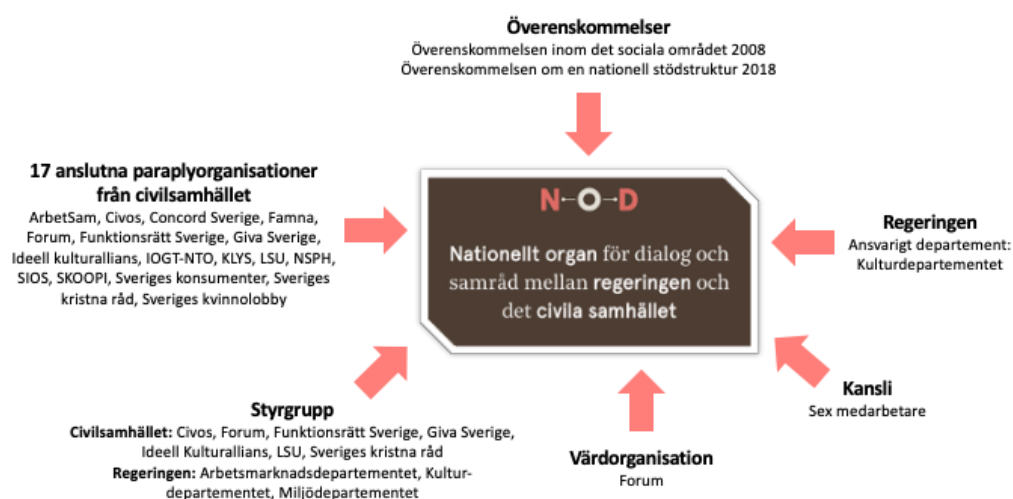
Om NOD och tidigare slutsatser

I detta avsnitt ges en kort beskrivning av NODs syfte och organisering. Dessutom sammanfattas de huvudsakliga slutsatserna från den förra rapporten inom NODs följeforskning.

Vad är NOD?

NOD är en stödstruktur för dialog och samråd mellan aktörer i civilsamhället och offentliga sektorn på nationell nivå. Stödstrukturen ska kunna vara behjälplig i att initiera och facilitera dialoger och samråd inom alla de politikområden där det uttrycks ett sådant behov. NOD skapades genom en Överenskommelse som ingicks 2018⁵ mellan regeringen och fyra paraplyorganisationer från civilsamhället⁶. Den tar sin utgångspunkt i en tidigare Överenskommelse inom det sociala området, som ingicks på nationell nivå 2008.⁷ Med Överenskommelser menas skriftliga dokument som fastställer gemensamma visioner, principer och strukturer för samspelet mellan aktörer från civilsamhället och offentliga sektorn. De nämnda Överenskommelserna omfattar till exempel följande sex principer: Självtändighet och oberoende, Dialog, Kvalitet, Långsiktighet, Öppenhet och insyn, samt Mångfald. Dessa principer ligger även till grund för den svenska civilsamhällespolitiken, utifrån riksdagens beslut om propositionen *En politik för det civila samhället* (2009/10:55).

NODs parter utgörs av nationella paraplyorganisationer från Sveriges civilsamhälle och av Sveriges regering med Kulturdepartementet som ansvarigt departement. För närvarande har 17 paraplyorganisationer⁸ från civilsamhället anslutit sig till NOD, vilka i sin tur samlar över 660 riksorganisationer. NOD leds av en styrgrupp med sju representanter från civilsamhällets anslutna organisationer⁹ och fyra representanter från Regeringskansliet¹⁰. Den praktiska verksamheten i NOD bedrivs av ett kansli med sex medarbetare¹¹. NODs kansli är organisatoriskt placerat hos en värdorganisation som förvaltar verksamhetens ekonomiska medel och som är formell arbetsgivare för kansliets anställda. Verksamheten finansieras genom statsbudgeten, där medlen utbetalas i form av ett statligt bidrag från Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) till NODs värdorganisation, som för närvarande är Forum – idéburna organisationer med social inriktning. I Figur 1 ges en överblick av NODs organisering.

Figur 1. Överblick av NODs organisering

⁵ <https://www.regeringen.se/overenskommelser-och-avtal/2018/02/overenskommelse-om-en-stodstruktur-for-dialog-och-samrad-mellan-regeringen-och-det-civila-samhallet-pa-nationell-niva/>

⁶ De organisationer från civilsamhället som ingick Överenskommelsen 2018 är Civos, Famna, Forum och LSU.

⁷ <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/skrivelse/2009/06/skr.-200809207/>

⁸ De anslutna organisationerna från det civila samhället är ArbetSam, Civos, CONCORD Sverige, Famna, Forum, Funktionsrätt Sverige, Giva Sverige, Ideell kulturallians, IOGT-NTO, KLYS, LSU, NSPH, SIOS, SKOOPI, Sveriges konsumenter, Sveriges kristna råd och Sveriges kvinnolobby.

⁹ För närvarande Civos, Forum, Funktionsrätt Sverige, Giva Sverige, Ideell Kulturallians, LSU och Sveriges kristna råd.

¹⁰ För närvarande Arbetsmarknadsdepartementet, Kulturdepartementet och Miljödepartementet.

¹¹ <https://www.nodsverige.se/kontakt/>

Slutsatser från förra rapporten

I detta avsnitt sammanfattas de huvudsakliga slutsatserna från den förra följeforskningsrapporten, indelat i följande teman: tidigare forskning om Överenskommelser, NODs corona-omställning, NODs mervärden för parterna, samt NODs utmaningar.

Tidigare forskning om Överenskommelser

I den förra rapporten inom NODs följeforskning presenterades bland annat lärdomar från tidigare forskning om Överenskommelser i Sverige.¹² En litteraturstudie av 18 publikationer¹³ visade att Överenskommelser initierats på nationell, regional och lokal nivå i Sverige under 2000-talet, med inspiration från The Compact i England¹⁴. Litteraturstudien visade att Överenskommelser i både Sverige och internationellt vanligen omfattar gemensamma visioner, principer och strukturer för samspelet mellan aktörer från civilsamhället och offentliga sektorn. I Sverige bygger Överenskommelser ofta på de sex principer som nämndes i föregående avsnitt, det vill säga Självständighet och oberoende, Dialog, Kvalitet, Långsiktighet, Öppenhet och insyn, samt Mångfald¹⁵. Litteraturstudien visade att initieringen och implementeringen av Överenskommelser ofta har försvårats av skilda förväntningar och förutsättningar mellan parterna från civilsamhället och offentliga sektorn. Det har även försvårats av att det ofta saknats en samlande part som kunnat företräda civilsamhällets organisationer, samt att det funnits förväntningar på att de offentliga aktörerna ska agera som en enad part trots interna åtskillnader. Samtidigt har processen att initiera och implementera Överenskommelser ofta lett till ökad förståelse och förbättrade relationer mellan parterna från civilsamhället och offentliga sektorn. Dessutom har processen ofta lett till ökad samverkan både mellan samhällssektorerna och mellan civilsamhällets organisationer. Identifierade framgångsfaktorer i processen är relevans, transparens, förankring, förtroende, behovsanpassning och konsolidering. Litteraturstudien visade även att Överenskommelser främst bedöms ha haft en symbolisk/diskursiv betydelse och en funktion som styrdokument och diskussionsforum, snarare än som forum för konkret samverkan inom olika sakområden.

NODs corona-omställning

I den förra följeforsknings-rapporten presenterades även en studie av NODs omställning under coronapandemin.¹⁶ Våren 2020 beslutade parterna att tilldela NOD uppgiften att bistå i samordningen av civilsamhällets insatser under coronapandemin.¹⁷ Det innebar en snabb omställning av hela NODs verksamhet, där etablerade former för dialog och samråd antingen omformades från fysiska till digitala format, pausades eller kompletterades med nya former såsom skriftliga lägesbilder. Omställningen underlättades av styrgruppens förtroende för förmågan hos NODs kanslipersonal att kartlägga aktuella behov under pandemin utifrån deras ackumulerade erfarenheter och kontakter i civilsamhället. Omställningen underlättades även av tillgången till digitala kanaler som gjorde det enkelt att samla in och sprida relevant information. Omställningen har lett till att kännedomen och nyttjandet av NODs verksamhet ökat både i civilsamhället och offentliga sektorn. I rapporten analyseras omställningen i termer av social innovation, det vill säga nytänkande processer och lösningar för att möta aktuella samhällsutmaningar och förbättra människors livsvillkor.¹⁸ Särskilt diskuteras omställningen som ett exempel på innovativ samverkan mellan olika samhällssektorer och organisationer som ett sätt att möta coronapandemin

¹² Lindberg & Hill 2020

¹³ Andersson 2015, Einarsson m.fl. 2019, Gavelin 2011, Hallström 2015, Hemström 2018, Håkansson & Nilsson Mohammadi 2018, Johansson 2011, Johansson m.fl. 2011, Johansson & Johansson 2012, Jönsson & Scaramuzzino 2016, Klockmo & Bostedt 2015, Linde 2014, Nordfeldt 2012, Portin 2016 & 2017, Reuter 2012, Reuter m.fl. 2012, Scaramuzzino 2014

¹⁴ <https://www.nao.org.uk/successful-commissioning/general-principles/the-compact/>

¹⁵ Ett exempel på lokal variation är att Innovation lagts till som en extra princip i Norrbottens regionala Överenskommelse, se https://www.samforma.se/wp-content/uploads/2021/04/Folder_Regional_Overenskommelse_samverkan-jan-2021.pdf

¹⁶ Lindberg & Hill 2020, se även Lindberg & Hill 2021

¹⁷ <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2020/04/nod-ska-arbeta-med-samordning-av-civilsamhallet-med-anledning-av-det-nya-coronaviruset/>

¹⁸ Se Howaldt m.fl. 2018

som en högaktuell samhällsutmaning.¹⁹ Det konstateras att innovativiteten i NODs corona-omställning består i vad som förnyats i form av förändrade former för dialog och samråd, *hur* det förnyats genom att följa och förmedla civilsamhällets behov och erfarenheter, *var* det förnyats i form av att fokus förflyttats från allmänna sakpolitiska områden till corona-relaterade områden, samt *varför* det förnyats genom ökad kännedom och nyttjande av NODs verksamhet. Samtidigt ställs frågan hur innovativiteten i NODs corona-omställning kan förvaltas på ett långsiktigt sätt, både under och efter pandemin.

NODs mervärden för parterna

I den förra rapporten diskuterades även NODs mervärden för parterna från civilsamhället och regeringen, i betydelsen av möjligheter och nytta utöver deras övriga verksamheter och arenor. De Överenskommelser som NOD grundas på förväntas skapa mervärden i form av förbättrat samspel mellan sektorerna och förstärkning av civilsamhällets roller som röstbärare, opinionsbildare och tjänsteutförare. Liknande mervärden förväntas av NODs avstamp i den europeiska koden för idéburna organisationers medverkan i offentliga beslutsprocesser²⁰ och de globala hållbarhetsmålen i Agenda 2030²¹. NODs stödstruktur förväntas i sin tur skapa mervärden i form av mandat och verktyg för konkreta insatser för att förbättra samspelet inom alla politikområden. Detta har realiserats i så mån att allt fler aktörer ser NOD som en effektiv kanal för att föra dialoger inom gemensamma intresseområden. Offentliga aktörer upplever att NOD gör det lättare att överblicka civilsamhällets behov och intressen. Civilsamhällets organisationer upplever att deras intressen legitimeras genom att sättas in i ett större sammanhang med flera olika röster från civilsamhället. Även om NODs legitimitet och genomslag upplevs ha ökat i takt med att fler organisationer från civilsamhället anslutit sig och att fler departement och myndigheter involverats, så har det samtidigt minskat utrymmet och inflytandet för enskilda organisationer och ökat konkurrensen om uppmärksamhet med civilsamhällets övriga kanaler och arenor. Expansionen har även ökat behovet av att förtydliga vad NOD kan bistå de olika parterna med. Gentemot civilsamhället har det till exempel förtydligats att NOD kan initiera och facilitera dialoger och samråd där flera organisationer får framföra sina perspektiv på en viss sakfråga. Gentemot offentliga aktörer har det bland annat förtydligats att NOD kan bidra med skriftliga underlag till dialoger och samråd.

NODs utmaningar

I den förra rapporten konstateras att en av NODs främsta utmaningar är att omvandla de abstrakta visionerna och principerna i Överenskommelserna, den europeiska koden och Agenda 2030, till konkret verksamhet genom att initiera och facilitera dialoger och samråd inom gemensamma intresseområden. Social effektmätning²² ses som ett möjligt sätt att identifiera och kommunicera kopplingen mellan det abstrakta och konkreta i NODs verksamhet. En annan utmaning som uppmärksammas i rapporten är att uppväga maktobalansen mellan NODs parter, som bland annat tar sig uttryck i att civilsamhällets organisationer ofta är beroende av offentliga aktörers stöd för att kunna utöva sina roller som röstbärare, opinionsbildare och tjänsteutförare. Till exempel avgörs ofta möjligheten att genomföra dialoger och samråd av de offentliga aktörernas intresse för den aktuella sakfrågan, eftersom civilsamhällets organisationer generellt har svårare att avstå från sådana möjligheter. NOD har försökt uppväga denna maktobalans genom att stärka civilsamhällespartens ställning gentemot regeringsparten, i form av utökad antal anslutna organisationer från civilsamhället och fler avsatta styrgruppsplatser till civilsamhället än regeringen. Ytterligare en utmaning som uppmärksammas i den förra rapporten är att förvalta och förstärka innovativiteten i NODs samverkansformer. NODs innovativitet består dels i att utveckla och testa olika former för dialog och samråd, dels i att skapa mervärden för parterna utöver deras övriga verksamheter och arenor. Den består även i att stärka samverkan både mellan parterna från de båda samhällssektorerna och mellan olika organisationer i civilsamhället, vilket ses som en förutsättning för att kunna hantera komplexa samhällsutmaningar, likt corona-pandemin, och uppnå de globala hållbarhetsmålen i Agenda 2030.

¹⁹ Se Gawell m.fl. 2020

²⁰ <https://www.nodsverige.se/wp-content/uploads/2020/10/europeisk-kod-webb.pdf>

²¹ <https://www.globalamalen.se/>

²² Mer info om social effektmätning finns på <https://effektfullt.se/vad-ar-effektmatning/>

Aktuella former för dialog och samråd

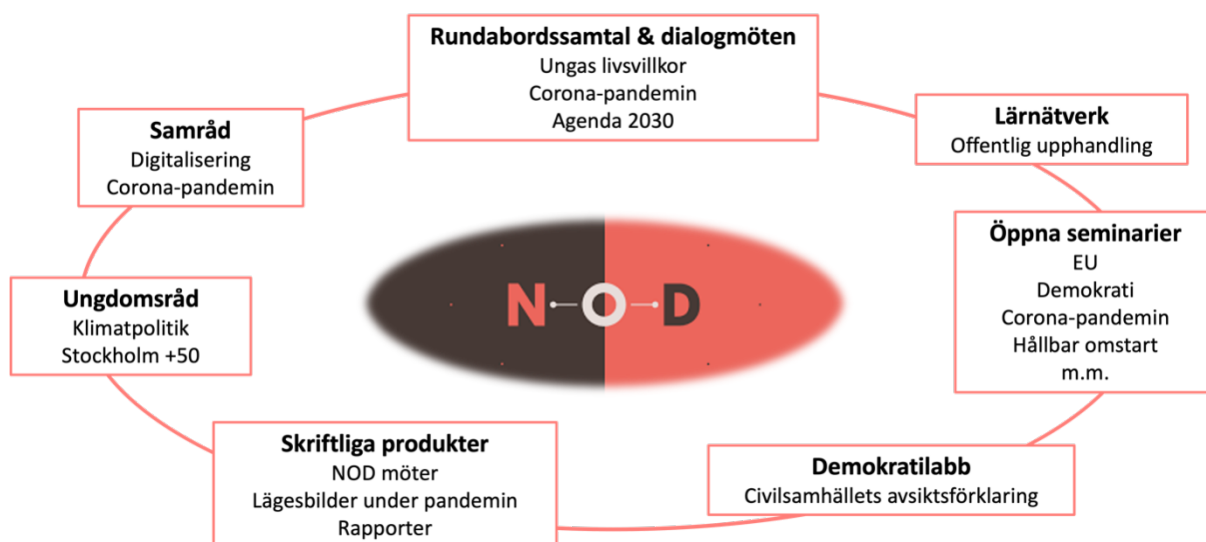
I detta avsnitt beskrivs NODs aktuella former för dialog och samråd mellan civilsamhällesorganisationer, departement och myndigheter. Sedan NODs verksamhet startade 2018 har en rad olika former utvecklats och testats, som omfattar tre av de nivåer för civilsamhällets medverkan i offentliga beslutsprocesser som urskiljs i den europeiska koden²³:

Information – det vill säga enkelriktad information från myndigheter till civilsamhällesorganisationer, där tillgång till information ses som grunden för övriga nivåer.

Samråd – det vill säga att myndigheter efterfrågar synpunkter och feedback om särskilda politiska sakfrågor från civilsamhällesorganisationer.

Dialog – det vill säga en tvåvägskommunikation kring gemensamma intressen, som både myndigheter och civilsamhällesorganisationer kan ta initiativ till.

På den första nivån – information – har NOD bland annat arrangerat informationsmöten. På den andra nivån – samråd – har NOD bland annat arrangerat det som kommit att kallas just för samråd och även ungdomsråd. På den tredje nivån – dialog – har NOD bland annat arrangerat dialogmöten, rundabordssamtal och lärnätverk. NOD har även arrangerat öppna seminarier och demokratilabb, samt producerat skriftliga produkter i form av samtalsserien NOD möter, lägesbilder under coronapandemin, samt rapporter med underlag och dokumentation. I Figur 2 ges en överblick av olika former i NODs verksamhet, samt några exempel på teman som hittills avhandlats inom ramen för dessa.

Figur 2. Former och teman i NODs verksamhet

Rundabordssamtal och dialogmöten innebär att representanter från civilsamhället och offentliga sektorn ses för att föra en dialog om ett gemensamt intresseområde. Den sakfråga som diskuteras är tydligt avgränsad och dialogen äger vanligen rum vid ett enstaka tillfälle. Denna sorts dialog kan initieras antingen av civilsamhällets organisationer eller offentliga aktörer. Exempel på teman som avhandlats i detta format är Agenda 2030, corona-pandemin och ungas livsvillkor.

²³ Sid 12-13 i <https://www.nodsverige.se/wp-content/uploads/2020/10/europeisk-kod-webb.pdf>

Lärnätverk innebär att aktörer från civilsamhället och offentliga sektorn ses vid upprepade tillfällen för att föra en dialog om ett gemensamt intresseområde. Det förväntas leda till ökad kunskap, gemensamt lärande och konkreta samarbeten inom specifika sakområden. Lärnätverk kan initieras av civilsamhällets organisationer eller offentliga aktörer. Hittills har ett lärnätverk genomförts om civilsamhällets deltagande i offentliga upphandlingar. Det har även funnits planer på lärnätverk om socialt företagande respektive digitalisering.

Samråd innebär att offentliga aktörer tar initiativ till en eller flera träffar med organisationer från civilsamhället för att inhämta deras synpunkter och erfarenheter inom en viss politisk sakfråga. Formen och innehållet anpassas till samrådets specifika syfte. Exempel på teman som hittills avhandlats i detta format är digitalisering och olika aspekter av corona-pandemin, såsom smittspridning, vaccinering och konsekvenser för unga och segregation.

Ungdomsråd innebär att offentliga aktörer tar initiativ till att forma ett särskilt råd med representanter från civilsamhällets ungdomsorganisationer. Syftet är att inhämta synpunkter och erfarenheter om en viss sakfråga vid återkommande träffar. Hittills har ett ungdomsråd skapats för att inhämta ungas perspektiv, synpunkter och förslag inom klimatpolitik och grön återhämtning, som ett led i arbetet med FNs klimatkonvention²⁴ och förberedelserna inför Stockholm+50²⁵ som är ett högnivåmöte om hållbar omställning som genomförs 2022, det vill säga 50 år efter Stockholmskonferensen 1972 som var FNs första miljökonferens.

Demokratilabb innebär att olika organisationer samlas för att utforska och utarbeta förslag inom ett gemensamt intresseområde. Labbformatet möjliggör nyfiken undersökande där deltagarna kan lära av varandra och experimentera tillsammans, med ett konkret resultat i sikte. Det görs med hjälp av kreativa metoder, tydliga ramar och stöttande processledning. Hittills har demokratilabb genomförts för att formulera en avsiktsförklaring för civilsamhällets bidrag till en stark demokrati²⁶, som en följd av att civilsamhällesparten i NOD undertecknat Deklarationen för en stark demokrati²⁷ som är framtagen av Kommittén Demokratin 100 år²⁸.

Öppna seminarier arrangeras för att belysa olika sakfrågor med relevans för NODs parter i civilsamhället och offentliga sektorn. Inbjudningar till dessa sprids brett till alla intresserade. Bland annat har webinarier genomförts om det unga civilsamhällets utrymme²⁹, digitaliseringens effekter på civilsamhällets demokratiska processer³⁰, det svenska civilsamhällets engagemang i EU³¹, praktisk omvärldsbevakning under pandemin³², kultursektorns utmaningar under pandemin³³ och hållbar omstart i kölvattnet av pandemin³⁴. NOD har även samarrangerat en webbkonferens om hållbar samhällsutveckling³⁵.

NOD möter³⁶ är en samtalsserie där aktörer från civilsamhället och offentliga sektorn intervjuas om aktuella samhällsfrågor. Initialt hade det formen av scensamtal och podcasts, vilket omvandlades till webbintervjuer under corona-pandemin, med fokus på civilsamhällets behov och insatser under pandemin, samt offentliga aktörers stödinsatser och arbetssätt. Därefter har fokus förflyttats till bland annat Agenda 2030³⁷ och EU³⁸.

²⁴ <https://unfccc.int/>

²⁵ <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/stockholm50/>

²⁶ <https://www.nodsverige.se/civilsamhallespartens-avsiktsforklaring/>

²⁷ <https://www.nodsverige.se/demokratideklaration-undertecknad-av-nods-civilsamhallespart/>

²⁸ <https://vardemokrati.se/>

²⁹ <https://www.nodsverige.se/referat-krymper-det-unga-civilsamhallets-utrymme/>

³⁰ <https://www.nodsverige.se/referat-digitaliserad-demokrati-framgangar-utmaningar-och-lardomar-for-framtiden/>

³¹ <https://www.nodsverige.se/seminarieserie-hur-paverkar-eu-relaterade-fragor-civilsamhallet/>

³² <https://www.nodsverige.se/referat-praktisk-omvarldsbevakning-under-pandemikrisen/>

³³ <https://www.nodsverige.se/se-seminariet-ideell-kultur-dags-for-omstart-men-vad-kravs/>

³⁴ <https://www.nodsverige.se/seminarium-vad-kravs-for-en-socialt-och-ekologiskt-hallbar-omstart-efter-pandemin/>

³⁵ <https://www.nodsverige.se/forumkonferensen-2020/>

³⁶ <https://www.nodsverige.se/nod-moter/>

³⁷ <https://www.nodsverige.se/nod-moter-med-hallbarhetsfokus/>

³⁸ <https://www.nodsverige.se/nod-moter-med-eu-fokus/>

Lägesbilder³⁹ är skriftliga sammanställningar som ger en samlad bild av olika aktörers perspektiv, insatser och behov inom ett visst tema. Under corona-pandemin producerade NOD inledningsvis veckovisa lägesbilder om civilsamhällets behov och omställning under pandemin. Detta övergick så småningom till lägesbilder med glesare mellanrum. Under våren 2021 producerade NOD en särskild lägesbild om hållbar omstart i kölvattnet av pandemin.⁴⁰

Rapporter med underlag och dokumentation ger en överblick av aktörer, nuläge och behov inom en viss sakfråga. De kan till exempel omfatta kartläggningar av vilka aktörer som är verksamma inom ett visst område. De kan även omfatta en fördjupad inblick i ett visst område, med bakgrund, analys och utmaningar. De kan dessutom omfatta dokumentation av genomförda dialoger och samråd.

Utöver ovanstående former kan även följande delar i NODs verksamhet nämnas:

Omvärldsbevakning innebär att NODs kansli aktivt följer media, politik, forskning, seminarier och andra mötesplatser med relevans för verksamheten. Syftet är att säkerställa relevansen i NODs insatser i förhållande till aktuella samhällsfrågor, enligt NODs kommunikationsplan. Omvärldsbevakningen gör det även möjligt för NODs kansli att agera snabbt vid samhällskriser. Under 2021 har NODs omvärldsbevakning särskilt inriktats på fokusområdena i årets verksamhetsplan, det vill säga corona-pandemin, demokrati och Agenda 2030.

Civilsamhällesbanken är en digital databank som NOD skapat för att kunna överblicka och identifiera organisationer i Sveriges civilsamhälle. Den innehåller grundläggande information såsom organisationsnamn, verksamhetsområde och kontaktuppgifter om tusentals organisationer som bedöms vara relevanta för NODs verksamhet. Civilsamhällesbanken används som ett internt verktyg för att bland annat identifiera passande organisationer att involvera i dialoger, samråd, remissrundor och skriftliga produkter.

Partsgemensamt Forum (PGF)⁴¹ är ett fristående forum som NOD tilldelats i uppgift att administrera. PGF är en nationell plattform för dialog mellan regeringen och civilsamhällets organisationer, som ska följa upp och utveckla politiken för det civila samhället, i enlighet propositionen *En politik för det civila samhället*.⁴² PGF ska behandla generella frågor om det civila samhällets villkor, möjligheter och utveckling samt dess roll i demokratin. NOD ansvarar för att arrangera PGFs möten, administrera arbetet i PGFs presidium, sprida information om PGF, ta fram PGFs årliga skrift, med mera.

Processen kring NODs former

De olika formerna för dialog och samråd har stegvis utvecklats och testats i NODs verksamhet. Flera av formerna är tidigare beprövade i andra sammanhang, men har vidareutvecklats för att passa för NODs syften och sammanhang. Genomförandet av de olika formerna inleds med att en civilsamhällesorganisation, ett departement eller en myndighet tar initiativ till att avhandla en aktuell sakfråga med hjälp av NOD. Därefter bistår NODs kanslipersonal dem med att formulera syfte och mål, hitta en lämplig form för aktiviteten, identifiera relevanta deltagare, samt arrangera och dokumentera aktiviteten. Det behövs ofta omfattande förberedelser för att kunna samla rätt företrädare från rätt organisationer, på rätt nivå och med rätt förväntningar, enligt NODs kanslipersonal. De menar att deras ackumulerade erfarenheter och kontaktnätverk i civilsamhället och offentliga sektorn är en stor tillgång i detta. Det hjälper dem bland annat att avgöra vilket upplägg som har störst potential att leda fram till användbara resultat för deltagarna. Enligt NODs kanslipersonal består deras expertis

³⁹ <https://www.nodsverige.se/nods-kortrapporter/>

⁴⁰ <https://www.nodsverige.se/lagesbild-en-hallbar-omstart-efter-pandemin-ideella-och-offentliga-perspektiv/>

⁴¹ <https://www.nodsverige.se/pgf/>

⁴² Proposition 2009/10:55

framför allt i att skapa möten, samtal och förståelse mellan aktörer från de båda samhällssektorerna, inte i sakkunskap inom de specifika teman som berörs. Samtidigt behöver de ofta läsa på om den aktuella sakfrågan, för att kunna bedöma vilka frågeställningar, former och aktörer som är mest relevanta i sammanhanget.

För att effektivisera och kvalitetssäkra processen formulerar NODs kanslipersonal en projektplan för varje insats. Den följer en fastställd mall, som bland annat omfattar insatsens bakgrund, syfte, mål, förväntade effekter, faser, tidplan och ekonomi. Den omfattar även insatsens relation till Överenskommelsens principer, den europeiska koden och de globala hållbarhetsmålen i Agenda 2030. De faser som nämns i mallen är förberedelser, genomförande och efterarbete. Den omfattar bland annat kontrollstationer för att bedöma aktivitetens utsikter att uppnå sitt mål utifrån ett antal frågeställningar. Exempel på frågeställningar är om den initiativtagande aktören är införstådd i vad som förväntas av dem, om tidsramen är rimlig utifrån tillgängliga personella och tidsmässiga resurser, samt om den aktuella sakfrågan anses vara relevant bland de tilltänka deltagarna. Syftet med kontrollstationerna är att undvika att alltför mycket tid och resurser läggs på att förbereda en insats som sedan visar sig vara ogenomförbar. I vissa fall har planeringsprocessen fått lov att avbrytas när förutsättningarna visat sig vara otillräckliga. En annan erfarenhet är att det hittills varit svårare att få till lärnätverk, där deltagarna ses vid upprepade tillfällen under en längre tidsperiod, än rundabordssamtal och samråd, där deltagarna ses vid enstaka tillfällen. Det har varit särskilt märkbart under corona-pandemin, då berörda parter haft svårt att lägga alltför mycket tid på annat än att hantera den aktuella situationen.

Involverade aktörer

Sedan NOD initierades 2018 har antalet genomförda dialoger och samråd ökat för varje år, enligt NODs verksamhetsberättelser för 2019 och 2020. Dessa har även involverat ett ökat antal aktörer från både civilsamhället och offentliga sektorn. Det är bland annat en följd av ett aktivt arbete av NODs kanslipersonal för att öka kännedomen och kontaktytorna inom båda samhällssektorerna. Enligt NODs verksamhetsberättelse för 2020 kan det ökade antalet involverade aktörer ses som ett kvitto på att det finns efterfrågan och behov av den sorts strukturerade dialogformer som NOD erbjuder. Det kan även ses som ett tecken på att NOD blivit mer attraktiv att samverka med när de kunnat visa sin kapacitet att tillhandahålla och vårda relationer på bred front, enligt NODs kanslipersonal. I Tabell 1 ges exempel på aktörer som involverats i NODs olika former för dialog och samråd.

Former	Exempel på initiativtagare och medarrangörer	Exempel på deltagare från civilsamhället	Exempel på deltagare från offentliga sektorn
Rundabords-samtal och dialogmöten	LSU MUCF	Autism- och aspergerförbundet FUB LSU RSMH Rädda Barnen Sverok	Arbetsförmedlingen MUCF Skolverket SKR Utrikesdepartementet
Lärnätverk	Upphandlings-myndigheten	Bräcke diakoni Companion Famna Forum Fryshuset Frälsningsarmén Rädda Barnen Unizon	Arbetsförmedlingen Konkurrensverket Länsstyrelsen Stockholm MUCF SKR Tillväxtverket Upphandlingsmyndigheten Vinnova
Samråd	Delmos MSB Socialstyrelsen Vård- och omsorgsanalys	Companion Folkets Hus och Parker Hyresgästföreningen Islamic Relief KFUM Sverige Rädda Barnen Röda Korset Scouterna Sveriges Elevkårer Sveriges Stadsmissioner	Delmos Folkhälsomyndigheten Infrastrukturdepartementet Kulturdepartementet Länsstyrelsen Örebro MSB MUCF Myndigheten för digital förvaltning Socialstyrelsen
Ungdomsråd	Miljödepartementet	Fältbiologerna Klimatstudenterna LSU Sáminuorra Scouterna Svenska Kyrkans unga We change WWF Sweden Youth	Miljödepartementet
Demokrati-labb	NODs civilsamhälles-part	Civos ForumCiv Funktionsrätt Sverige KLYS RF/SISU SIOS SPF Seniorerna Studieförbunden	
Öppna seminarier	ABF Entreprenörskapsforum	Famna Funktionsrätt Sverige IOGT-NTO LSU Röda Korset SPF Seniorerna Sverok	Barnombudsmannen Brottsoffermyndigheten Europarådet Kulturdepartementet MUCF

Tabell 1. Exempel på involverade aktörer i NODs dialoger och samråd

Från civilsamhällets sida har deltagarna i NODs olika former för dialog och samråd ofta varit företrädare för anslutna paraplyorganisationer, deras medlemsorganisationer och andra riksorganisationer. Från den offentliga sektorn har deltagarna framför allt varit tjänstepersoner – och i vissa fall politiker – från departement och myndigheter. Tillsammans representerar deltagarna från civilsamhället och offentliga sektorn en bredd av verksamhetsområden, som berör många olika politikområden. Tabell 1 visar även att initiativtagarna och medarrangörerna i de olika formerna för dialog och samråd varierar. I fallet med samråd är det endast offentliga aktörer som kan vara initiativtagare eftersom denna form specifikt syftar till att inhämta civilsamhällets synpunkter och erfarenheter inom en viss politisk sakfråga. I fallet med demokratilabb har det hittills endast genomförts på initiativ av civilsamhället, eftersom denna form skapades för att samla civilsamhällesorganisationer för att utarbeta en gemensam avsiktsförklaring för en stark demokrati. Överlag har civilsamhällets organisationer varit initiativtagare och medarrangörer i mindre utsträckning än offentliga aktörer. Det bedöms bland annat bero på att genomförbarheten i civilsamhällets initiativ i flera fall begränsats av bristande intresse från den offentliga partens sida för den aktuella sakfrågan, enligt NODs kanslipersonal. Genomförbarheten har även påverkats av den varierande beredvilligheten hos den initiativtagande organisationen att omformulera sin initiala frågeställning på ett sätt som gör den relevant för offentliga aktörer och fler organisationer i civilsamhället. Samtidigt kan de offentliga aktörernas initiativ till dialoger och samråd vara ett resultat av påtryckningar från civilsamhället, enligt en intervjuad civilsamhällesföreträdare.

Vissa uppfattar att NOD hittills främst fyllt en funktion när offentliga aktörer har behov av att kommunicera med civilsamhället, snarare än tvärtom, enligt intervjuer och deltagande observationer. Det har lett till att NOD ibland ses som en slags "hybridmyndighet" – eller mer tillspetsat som "regeringens marionettdocka" – som företräder regeringens intressen snarare än civilsamhällets. Vissa intervjuade civilsamhällesföreträdare upplever att NOD inte välkomnar civilsamhällets initiativ till dialoger i samma utsträckning, eftersom dessa initiativ tenderar att uppfattas som alltför inriktade på direkt lobbying och påverkansarbete. NODs kanslipersonal vittnar om att det funnits förväntningar på att de ska kunna fungera som en sorts "PR-byrå" för att framföra en enskild civilsamhällesorganisations specifika intressen gentemot vissa politiker eller tjänstepersoner. De menar, i likhet med flera av de intervjuade civilsamhälles- och regeringsföreträdarna, att NOD snarare ska erbjuda en gemensam arena där en bredd av aktörer kan framföra sina olika perspektiv inom en viss sakfråga. Det gemensamma angreppssättet är en förutsättning för att kunna skapa förtroende och legitimitet för NODs verksamhet inom båda samhällssektorerna, enligt NODs kanslipersonal. Samtidigt framhåller de intervjuade civilsamhälles- och regeringsföreträdarna att båda parter behöver ha inflytande över vilka sakfrågor som avhandlas vid NODs dialoger och samråd, för att de ska kunna "mötas i ögonhöjd" i enlighet med principerna i de Överenskommelser och den europeiska kod som NOD utgår från. NOD ska stå mitt emellan de båda parterna och tillhandahålla en gemensam mötesplats, enligt NODs kanslipersonal. Att sänka trösklarna för dialogen mellan parterna är en viktig kommunikativ utmaning för NODs verksamhet, enligt NODs kommunikationsstrategi för 2020-2022.

Hållbar omstart

I detta avsnitt diskuteras NODs verksamhet i kölvattnet av corona-pandemin, med fokus på hållbar omstart.

NODs corona-omställning

Under våren 2020 ställde NOD snabbt om hela sin verksamhet för att fokusera på uppgiften att bistå i samordningen av civilsamhällets insatser under corona-pandemin.⁴³ Det innebar att NODs etablerade former för dialog och samråd omformades, kompletterades eller pausades. Det innebar även att innehållet i NODs aktiviteter till stor del kom att handla om pandemin och dess konsekvenser för civilsamhället. I Tabell 2 ges några exempel på pandemi-relaterade teman i NODs olika insatser.

Insats	Exempel på teman
Dialoger och samråd	Pandemins effekter på segregation
	Smittspridning bland utsatta grupper
	Pandemins konsekvenser ur ungas perspektiv
	Ungas engagemang i minskad smittspridning
	Civilsamhällets erfarenheter av vaccinationsinsatser mot covid-19
Öppna seminarier	Den ideella kultursektorns utmaningar under pandemin
	Det europeiska civilsamhällets demokratiska bidrag under pandemin
	Den digitala omställningens påverkan på civilsamhällets demokratiska processer
Lägesbilder	Civilsamhällets generella behov och omställning under pandemin
	Situationen inom den ideella kultursektorn, frivilliga försvarsorganisationer, sociala företag m.fl. under pandemin
	Situationen för barn, funktionsnedsatta, hemlösa, immigranter m.fl. under pandemin
NOD möter	Intervjuer med aktörer från civilsamhället och offentliga sektorn om deras insatser och utmaningar under pandemin

Tabell 2. Exempel på pandemi-relaterade teman i NODs insatser

⁴³ Lindberg & Hill 2021

NODs insatser under pandemin har överlag uppfattats som väl genomförda och användbara för myndigheter, departement och civilsamhällesorganisationer, enligt intervjuer, deltagande observationer och dokumentstudier. Insatserna bedöms ha lett till att kännedomen, efterfrågan och nyttjandet av NOD ökat bland aktörer i båda samhällssektorerna under pandemin. En regeringsföreträdare menar att kansliets insyn i det mångfacetterade civilsamhället har varit en förutsättning för att NOD ska kunna ge en bild av aktuella behov och vara en samlad kraft under pandemin. Det har bland annat framkommit att många civilsamhällesorganisationer har försökt tillämpa strategin "vi ställer om, vi ställer inte in" under pandemin. Det har framför allt handlat om att ställa om deras verksamheter från fysiska till digitala format. Positiva konsekvenser av detta är att fler personer kunnat delta i organisationernas aktiviteter och interndemokratiska processer, samt att det minskat verksamheternas miljöbelastning genom minskat resande, enligt NODs lägesbild från juni 2021. Negativa konsekvenser är att vissa personer har svårare att delta digitalt än fysiskt och att vissa verksamheter är svåra att genomföra digitalt, såsom kulturarrangemang och sociala verksamheter för utsatta grupper.

Hållbar omstart och Agenda 2030

Under våren 2021 har NODs fokus förflyttats till det som kallas för "hållbar omstart" i kölvattnet av corona-pandemin. Med hållbar omstart menas att tillvarata lärdomarna från pandemin för att ställa om organisationer och samhälle på ett socialt, ekologiskt och ekonomiskt hållbart sätt, enligt NODs kanslipersonal. De menar att pandemin gjort det möjligt att påskynda en sådan utveckling, som annars troligen hade tagit längre tid. På EU-nivå talas det om "build forward better"⁴⁴, med fokus på en grön och inkluderande återhämtning av ekonomier och samhällen efter pandemin. I NODs fall kopplas hållbar omstart särskilt till FNs globala hållbarhetsmål i Agenda 2030⁴⁵. Målen berör många av de sakpolitiska områden som NOD verkar inom och dessutom ses sektorsöverskridande samverkan som en förutsättning för att uppnå målen, enligt NODs kanslipersonal. Flera svenska civilsamhällesorganisationer har även undertecknat en gemensam avsiktsförklaring⁴⁶ om att bidra till genomförandet av Agenda 2030 i Sverige och globalt.

Sammantaget innebär detta att NOD börjat lyfta blicken från pandemins akuta frågor till mer långsiktiga samhällsutmaningar som pandemin aktualiserat och förstärkt. Enligt NODs kanslipersonal kan den nytta som verksamheten skapat för aktörer från civilsamhället och offentliga sektorn under pandemin förvaltas genom att stötta dialoger och samråd kring en hållbar samhällsutveckling, där tidshorisonten är längre än under pandemin. Detta ligger i linje med NODs verksamhetsplan för 2021 där tre huvudsakliga fokusområden anges: pandemin och dess effekter, demokrati och Agenda 2030. Dessa breda områden ger utrymme för flexibilitet i NODs praktiska verksamhet, utifrån lärdomen från pandemin att situationen i samhället snabbt kan ändras. De ger även utrymme för framåtriktad verksamhetsutveckling där nya strategier kan testas för att uppnå eftersträvarade resultat, enligt NODs kanslipersonal. I den praktiska verksamheten har hållbar omstart och Agenda 2030 börjat lyftas fram i NODs dialoger, samråd och skriftliga produkter under våren 2021. Några exempel är:

⁴⁴ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/fr/speech_21_1241

⁴⁵ <https://www.globalamalen.se/>

⁴⁶ <https://concord.se/civilsamhallet-for-agenda-2030-en-gemensam-avsiktsforklaring>

En konsultation om civilsamhällets roll i Agenda 2030 den 12 mars 2021, i samarbete med Utrikesdepartementet, CONCORD Sverige och Forum.

Ett lanserings-event⁴⁷ om Sveriges frivilliga granskning till FN om genomförandet av Agenda 2030⁴⁸ den 17 juni 2021, i samarbete med Miljödepartementet och Utrikesdepartementet, med hundratals deltagare från civilsamhällesorganisationer.

Två dialogmöten om klimatpolitik och grön återhämtning med civilsamhällets ungdomsråd och Miljödepartementet den 25 nov 2020 och 24 maj 2021, i NODs regi.

Öppet webinarium om hållbar omstart efter pandemin den 1 sep 2021, i samarbete med ABF Stockholm.

NOD möter med en intervjuserie om Agenda 2030⁴⁹ under senhösten 2021.

Lägesbild om hållbar omstart efter pandemin⁵⁰ som publicerades i juni 2021.

I NODs lägesbild om hållbar omstart blickas det framåt mot en tillvaro bortom pandemin, med fokus på de lärdomar som aktörer från civilsamhället och offentliga sektorn tar med sig från pandemin in i ett nytt normalläge. I lägesbilden presenteras aktörernas svar på följande fråga, som skickades ut till alla organisationer som medverkat i NODs tidigare lägesbilder under pandemin: "Har er organisation identifierat en ny möjlighet under pandemin att ställa om hela eller delar av organisationen för att bli mer beständig i relation till social och/eller ekologisk hållbarhet?". Svaren visar att civilsamhället civilsamhällets betydelse har synliggjorts under pandemin eftersom deras sakfrågor aktualiserats och behovet av deras verksamheter ökat. Samtidigt har många organisationer fokuserat på att hantera den akuta situationen under pandemin snarare än på socialt och ekologiskt hållbara fördelar med omställningen. Trots detta har omställningen lett till nya insikter om det tidigare normalläget, inte minst vad gäller interna och externa arbetssätt samt digitaliseringens möjligheter och begränsningar. Svaren visar även att civilsamhället bedöms ha stor betydelse för att samhället ska lyckas med en hållbar omstart efter pandemin, baserat på organisationernas kompetenser och innovationskraft. I lägesbilden exemplifieras detta med Civilsamhällets nystartsgrupp för ett nytt samhällskontrakt (Nysta), som initierades för att ta itu med de samhällsutmaningar som aktualiserats under pandemin.⁵¹ Inom Nysta har konkreta förslag formulerats om civilsamhällets övergripande förutsättningar, det demokratiska utrymmet, välfärd, arbetsmarknad, digitalisering, samt forskning, utbildning och innovation.⁵² Sammantaget bidrar NODs lägesbild med viktig kunskap för att förstå vilka fortsatta stödinsatser som behövs i kölvattnet av pandemin, enligt en intervjuad regeringsföreträdare.

⁴⁷ <https://www.nodsverige.se/inspelning-lanseringsevenet-for-sveriges-frivilliga-granskning-till-fn-om-genomforandet-av-agenda-2030/>

⁴⁸ <https://www.regeringen.se/rapporter/2021/06/2021---sveriges-genomforande-av-agenda-2030-for-hallbar-utveckling/>

⁴⁹ <https://www.nodsverige.se/nod-moter-med-hallbarhetsfokus/>

⁵⁰ <https://www.nodsverige.se/lagesbild-en-hallbar-omstart-efter-pandemin-ideella-och-offentliga-perspektiv/>

⁵¹ <https://nysta.nu/>

⁵² <https://nysta.nu/v-rt-material/nystarapporten>

Hållbar verksamhet

Etableringen av NOD 2018 var en viktig milstolpe för att förbättra samspelet mellan civilsamhället och offentliga sektorn, enligt flera av de intervjuade regerings- och civilsamhällesföreträdarna. De ser det som en fortsättning på den process som inleddes genom framtagandet av den nationella Överenskommelsen inom det sociala området 2008. Avsikten med Överenskommelsen var att öka långsiktigheten och förutsägbarheten i samspelet mellan parterna, genom att fastställa gemensamma visioner och principer för detta. För att omsätta dessa abstrakta visioner och principer i praktiken ingicks en ny Överenskommelse 2018, som låg till grund för att etablera NOD som en stödstruktur för att initiera och facilitera dialoger och samråd på nationell nivå inom alla politikområden. Flera av de intervjuade ser det som ett betydande framsteg att processen därigenom breddades från att enbart omfatta det sociala området till att omfatta alla politikområden som regeringen och civilsamhället är verksamma inom. Sedan NOD etablering har verksamheten stegvis konkretiserats genom att utveckla och testa olika former för dialog, samråd och skriftliga produkter, såsom beskrevs i föregående avsnitt. Verksamheten har även expanderat genom att antalet aktiviteter och involverade aktörer ökat. Dessutom har NODs corona-uppgift bidragit till att öka kännedomen och nyttjandet av verksamheten. Framöver är utmaningen att upprätthålla och tillvarata NOD som en stödstruktur för dialog och samråd inom gemensamma intresseområden. Enligt det som framkommit vid intervjuer, deltagande observationer och dokumentstudier är NODs långsiktiga fortlevnad beroende av tre dimensioner: relevans, resultat och förankring, som beskrivs mer nedan.

Relevans = NODs förmåga att möta parternas behov av ett välfungerande samspel inom angelägna samhällsfrågor

Resultat = den konkreta nytta som NOD skapar för parterna inom olika politikområden

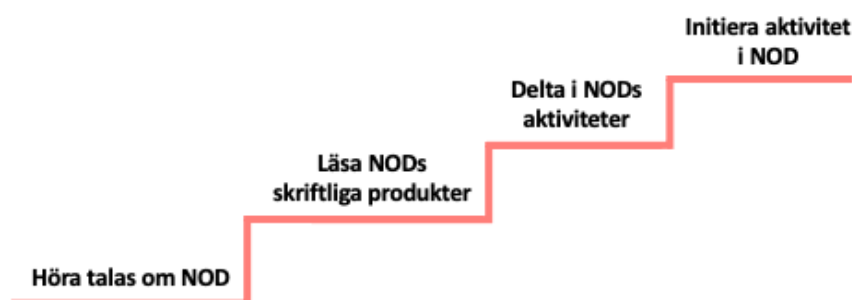
Förankring = parternas engagemang i NODs befintliga och framtida verksamhet

Relevans

Detta avsnitt handlar om NODs relevans, i betydelsen av NODs förmåga att möta parternas behov av ett välfungerande samspel mellan civilsamhället och offentliga sektorn inom angelägna samhällsfrågor. NOD kan bland annat motverka den "ryckighet" som vanligen kännetecknar relationen mellan parterna, enligt intervjuer med civilsamhälles- och regeringsföreträdare. Det vill säga att dialoger om aktuella sakfrågor ofta initieras på ett sporadiskt och oförutsägbart sätt, vilket gör det svårt att säkerställa kvaliteten och långsiktigheten i parternas relationer och processer. Genom att erbjuda en struktur för dialog och samråd kan NOD bidra med beprövade och anpassade former för detta samspel, enligt intervjuer och dokumentstudier. NOD kan även bidra till att "vidga samtalet" om olika sakfrågor, genom att identifiera och involvera ett brett spektrum av relevanta aktörer och perspektiv utifrån deras upparbetade kunskaper och kontaktnät. Att synliggöra verksamhetens relevans för parterna är avgörande för NODs långsiktiga fortlevnad, enligt NODs kanslipersonal och intervjuade civilsamhälles- och regeringsföreträdare. En kommunikativ utmaning är den höga abstraktionsnivå som NODs syfte och verksamhet upplevs ha. Abstraktionen ligger dels i de övergripande visionerna och principerna i de Överenskommelser som NOD tar avstamp i, dels i NODs övergripande stödstruktur för dialog och samråd på nationell nivå. En intervjuad civilsamhällesföreträdare uttrycker det som att NOD "inte är en helt intuitiv konstruktion" och en intervjuad regeringsföreträdare menar att NOD "inte är en självklar verksamhet". I NODs kommunikationsstrategi för 2020-2022 görs bedömningen att NOD "sannolikt aldrig (kommer) behandlas som ett av samhällets vanligare diskussionsämnen".

Samtidigt påpekar NODs kanslipersonal att dessa resonemang riskerar att bli en självuppfyllande profetia om det ständigt skickas ut signaler om att NOD skulle vara svårt att förstå. De framhåller att NOD lika gärna kan ses som något ganska enkelt, vars praktiska relevans blir tydlig för parterna

när de deltar i NODs aktiviteter. Enligt NODs kommunikationsstrategi är fysiska och digitala möten det främsta sättet att förmedla NODs relevans till parterna. Även de intervjuade civilsamhälles- och regeringsföreträdare menar att praktiskt deltagande är nyckeln till detta. Det innebär att det kan ta tid att sprida insikter om NODs relevans bland enskilda civilsamhällesorganisationer, departement och myndigheter. Vissa menar att det kan kräva flera olika steg: från att höra talas om NOD och kanske läsa någon av NODs skriftliga produkter till att delta i någon av NODs aktiviteter och eventuellt själv initiera någon aktivitet i NODs regi. Dessa steg illustreras i Figur 3.

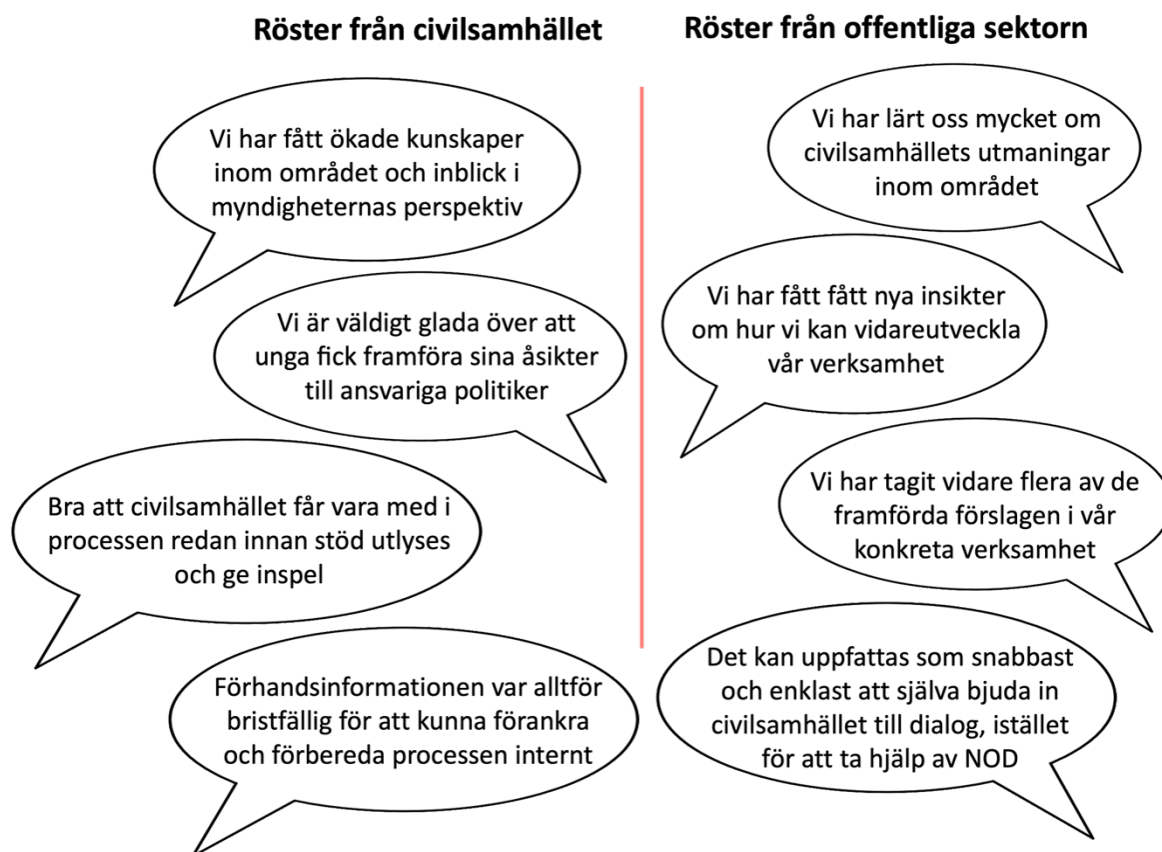

Figur 3. Steg för att sprida insikter om NODs relevans

Samtidigt har parternas rörelser uppför trappan i Figur 3 påskyndats när NODs insatser rört högaktuella samhällsfrågor, såsom corona-pandemin, Agenda 2030 och Demokratin 100 år. Fler aktörer har då börjat inse relevansen av att ta del av NODs insatser, enligt intervjuer, deltagande observationer och dokumentstudier. Till exempel har NODs lägesbilder om corona-pandemin fått stor spridning bland myndigheter, departement och civilsamhällesorganisationer. Pandemin har även motiverat flera av dessa att själva ta initiativ till att genomföra dialoger och samråd i NODs regi, till exempel Socialstyrelsen, Delegationen mot segregation (Delmos), Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) och Landsrådet för Sveriges Ungdomsorganisationer (LSU). NODs insatser inom Agenda 2030 har på motsvarande sätt inneburit att bland andra Miljödepartementet och Utrikesdepartementet tagit initiativ till dialoger och samråd, där flera civilsamhällesorganisationer som verkar för hållbar utveckling ansett det vara relevant att delta.

Resultat

Detta avsnitt handlar om NODs resultat, i betydelsen av den konkreta nytta som verksamheten skapar för parterna inom olika politikområden. På ett övergripande plan sägs NODs nytta bestå i att verksamheten gör det möjligt för parterna att bättre "förstå varandras verkligheter", enligt intervjuer och dokumentstudier. Verksamheten ger offentliga aktörer ökad kunskap om civilsamhällets verksamheter och erfarenheter, och civilsamhällesorganisationer ökad kunskap om offentliga aktörers arbetssätt och åtgärder. Den ger även civilsamhällesorganisationer en gemensam arena för att framföra sina samlade perspektiv och samordna sig inom olika sakfrågor. NOD anses generellt göra ett bra arbete med att arrangera dialoger och samråd om relevanta sakfrågor, som samlar en bredd av berörda aktörer från båda samhällssektorerna, enligt intervjuade civilsamhälles- och regeringsföreträdare. Resultatet av NODs insatser har hittills främst följts upp genom enkäter och intervjuer bland deltagarna. Framöver finns planer på att använda social effektmätning för att ringa in verksamhetens nytta på ett bredare sätt. Deltagare i NODs aktiviteter uppger själva att det överlag har varit givande att delta i dessa för att föra en dialog mellan civilsamhälle, myndigheter och departement om gemensamma intresseområden, enligt intervjuer och enkäter. Samtidigt efterfrågar vissa av de intervjuade civilsamhällesföreträdarna mer konkreta resultat från NODs verksamhet. I Figur 4 och efterföljande beskrivning ges några exempel på hur deltagare har upplevt NODs insatser.

Figur 4. Röster om NODs insatser

Lärnätverk om civilsamhällets deltagande i offentliga upphandlingar genomfördes i samarbete mellan NOD och Upphandlingsmyndigheten under 2018-2019, med deltagare från åtta myndigheter och tolv civilsamhällesorganisationer. En deltagare från Famna uppgav i en efterföljande intervju att deltagandet givit ökade kunskaper inom området och inblick i myndigheternas perspektiv. De kan även själva tänka sig att medarrangera något annat lärnätverk framöver. En deltagare från Upphandlingsmyndigheten uppgav att de lärt sig mycket om civilsamhällets utmaningar inom detta område och fått nya insikter om hur de kan vidareutveckla sin verksamhet för att underlätta deras deltagande i upphandlingar.

Samråd om utsatta gruppers livssituation under corona-pandemin arrangerades i samarbete mellan NOD och Socialstyrelsen under hösten 2020, med deltagare från tre myndigheter och ett tiotal civilsamhällesorganisationer. En deltagare från Sveriges Stadsmissioner uppgav i en efterföljande intervju att det var uppenbart att myndigheterna var med för att lyssna på civilsamhällets erfarenheter. Samtidigt fokuserade samtalet främst på vilken kommunikation som civilsamhällets organisationer behöver från offentliga aktörer, snarare än på rollfördelning och konkret samverkan som hen själv hellre velat diskutera.

Samrådsserie om corona-pandemins effekter på segregationen arrangerades i samarbete mellan NOD och Delmos under 2020, med deltagare från åtta civilsamhällsorganisationer. Syftet var att öka myndighetens kunskaper om civilsamhällets insatser och erfarenheter inom detta område. En företrädare för myndigheten uppgav i en efterföljande intervju att samråden varit väldigt värdefulla för deras fortsatta arbete mot segregation och att flera av de framförda förslagen tagits vidare i deras konkreta verksamhet.

Ungdomsråd om klimatpolitik och grön återhämtning samlades vid två tillfällen under 2020-2021 i samarbete mellan NOD och Miljödepartementet, med deltagare från 10 respektive 13 ungdomsorganisationer. En deltagare från LSU uppgav i en intervju att NOD varit till stor hjälp i att förverkliga Sveriges åtagande att inrätta ungdomsrådet efter underskriften av en internationell resolution om detta. LSU hade inte själva några resurser för att kunna formera rådet och hen uttrycker stor uppskattning för att det nu existerar. Enligt hen vore det bra om det kunde inrättas ungdomsråd för varje departement. Andra deltagare från LSU uppgav i en intervju att de är väldigt glada över unga fick framföra sina åsikter till ansvariga politiker. Samtidigt understryker de att det behöver åtföljas av konkreta politiska åtgärder.

Demokratilabb för att utarbeta en avsiktsförklaring om civilsamhällets bidrag till en stark demokrati arrangerades våren 2021 på begäran av civilsamhällesparten i NOD, med deltagare från 17 olika civilsamhällesorganisationer. Deltagarna upplevde att labben var engagerande och lustfyllda, enligt utvärderingsenkäten⁵³. Några uppgav i efterföljande intervjuer att processen givit aha-upplevelser och att det var tillfredsställande att formulera något konkret och meningsfullt. Samtidigt upplevde vissa att det var alltför kort om tid för att hinna gräva djupare i ett så pass abstrakt och komplext tema som demokrati, enligt enkätsvaren. Några ansåg att förhandsinformationen om demokratilabets syfte och upplägg varit alltför bristfällig för att kunna förankra och förbereda processen i den egna organisationen.

NODs skriftliga produkter har löpande producerats i form av lägesbilder, samtalsserie, rapporter, med mera. Dessa har varit särskilt uppskattade under corona-pandemin, enligt intervjuer och dokumentstudier. Till exempel har departement och myndigheter haft nytta av NODs lägesbilder om civilsamhällets behov och omställning under pandemin som underlag för dialoger och stödinsatser. Även civilsamhällets organisationer har haft nytta av lägesbilderna för att förmedla sina erfarenheter och behov, och samtidigt få inblick i andra organisationers situation och insatser under pandemin. Betydelsen av NODs skriftliga produkter bekräftas i den kännedomsundersökning som genomfördes våren 2021. Tillfrågade företrädare för nationella civilsamhällesorganisationer, myndigheter och riksdagsledamöter uppger där att deras kännedom om NOD framför allt baseras på att de läst om NOD i rapporter, artiklar eller sociala medier. Samtidigt konstaterar NODs kanslipersonal att de skriftliga produkter som fått mest spridning framför allt förmedlar parternas egna utmaningar snarare än nyttan med NODs dialoger och samråd. Å andra sidan bedöms de skriftliga produkterna ha bidragit till ökad kvalitet i genomförda dialoger och samråd genom att ge en fördjupad inblick i de sakfrågor som avhandlats, enligt NODs verksamhetsberättelse för 2020.

Förankring

Detta avsnitt handlar om NODs förankring, i betydelsen av parternas engagemang i NODs befintliga och framtida verksamhet på strategisk och praktisk nivå. Att NODs parter från civilsamhället och regeringen aktivt arbetar för att tillvarata och bevara verksamheten är avgörande för NODs långsiktiga fortlevnad, enligt intervjuer, deltagande observationer och dokumentstudier. I detta ingår bland annat att:

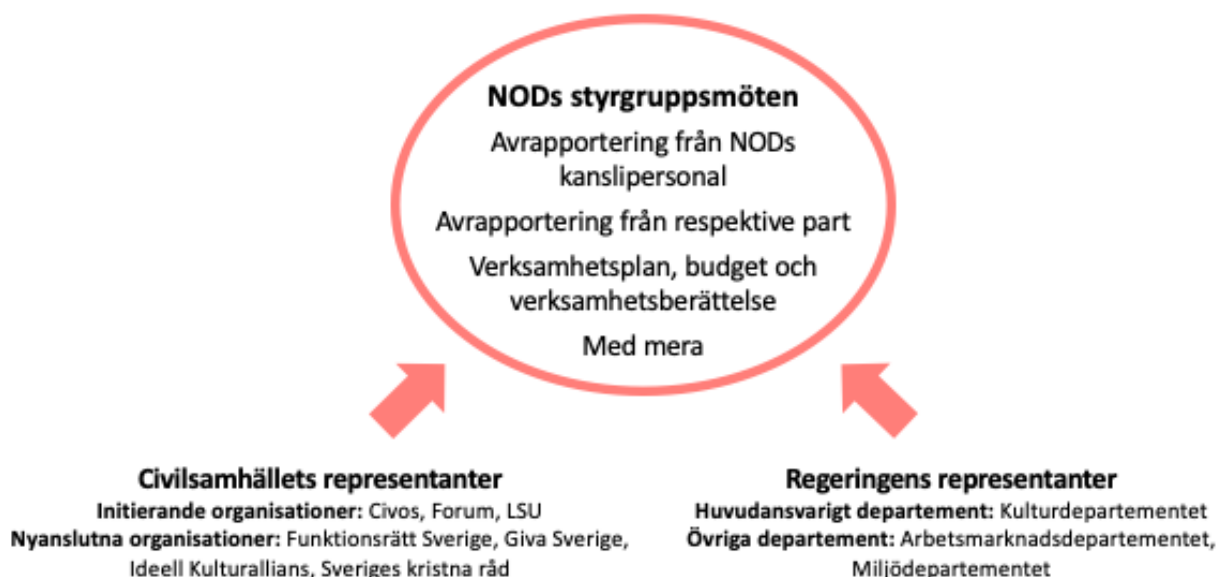
- Bidra till styrgruppens strategiska arbete
- Initiera och delta i NODs dialoger och samråd
- Förankra NODs syfte och verksamhet i den egna organisationen
- Verka för fortsatt finansiering av NOD

⁵³ Utvärderingsenkäten besvarades av 16 av 24 deltagare, vilket innebär en svarsfrekvens på knappt 67 procent.

Styrgruppens strategiska arbete

Enligt Överenskommelsen om att initiera NOD ska stödstrukturen ledas av en gemensam styrgrupp med högst sju ledamöter från civilsamhället (varav en utses till ordförande) och högst fyra från Regeringskansliet (varav en utses till vice ordförande). Av de fyra paraplyorganisationer från civilsamhället som initierade NOD, det vill säga Civos, Famna, Forum och LSU, ingår för närvarande alla utom Famna i NODs styrgrupp. Bland dessa innehar LSU rollen som ordförande. Av de 13 paraplyorganisationer som anslutit sig till NOD sedan start ingår fyra i styrgruppen: Funktionsrätt Sverige, Giva Sverige, Ideell Kulturrallians och Sveriges kristna råd. För Regeringskansliets del har två tjänstepersoner från Kulturdepartementet varsin plats i NODs styrgrupp, varav en även är vice ordförande. Deras representation motiveras av att Kulturdepartementet har huvudansvaret för den svenska civilsamhällespolitiken. Dessutom har en tjänsteperson från Arbetsmarknadsdepartementet och en tjänsteperson från Miljödepartementet varsin plats i styrgruppen, utifrån dessa departementens ansvar för integration/segregation⁵⁴ respektive Agenda 2030. Vilka representanter för Regeringskansliet som ska ingå i NODs styrgrupp beslutas av ansvarigt statsråd för politiken för det civila samhället. Från civilsamhällespartens sida efterfrågas en större rotation mellan olika departement i NODs styrgrupp. Dels för att bättre spegla den bredd av departement som berör civilsamhället, dels för att även involvera departement som har ett mer övergripande ansvar för regeringspolitiken, såsom Finansdepartementet.

Styrgruppen har bland annat i uppgift att fastställa budget, verksamhetsplan och verksamhetsberättelse för NOD, samt att besluta i verksamhetsfrågor av större betydelse, enligt Överenskommelsen och arbetsordningen. Styrgruppen ska mötas minst fyra gånger per år och mötena ska följa en dagordning som fastställs i dialog mellan ordföranden, vice ordföranden och NODs kanslichef. Återkommande punkter på dagordningen är avrapportering från NODs kanslipersonal och respektive part. I Figur 5 ges en överblick av mötespunkter och representanter i NODs styrgrupp.

Figur 5. Mötespunkter och representanter i NODs styrgrupp

⁵⁴ Efter regeringsskiftet 30 nov 2021 har ansvaret för integration/migration överförs till Justitiedepartementet

Vid styrgruppsmötena förs sällan några strategiska diskussioner om NODs verksamhet, utan de omfattar främst informationsutbyte. Inte heller vid de få tillfällen när beslutspunkter står på dagordningen, till exempel verksamhetsplan eller verksamhetsberättelse, brukar det uppstå några mer ingående diskussioner. Vissa menar att detta kan bero på att mötenas upplägg och underlag inte uppmuntrar till aktiva inspel från styrgruppsledamöterna och deras organisationer, enligt intervjuer och deltagande observationer. Till exempel uppfattas innehållet i de punkter som avhandlas vid mötena vara så pass framskridet att det är för sent för ledamöterna att bidra med substantiell input. Vissa anser att underlagen inför mötena dessutom saknar konkreta frågeställningar och detaljerad information att förankra i den egna organisationen inför mötena, vilket leder till oförberedda mötesdiskussioner där ledamöterna får agera "på volley". Andra påpekar att styrgruppsledamöterna har möjlighet att på eget initiativ tänka strategiskt inför mötena och förbereda substantiell input. Några menar att bristen på strategisk diskussion i styrgruppen även kan bero på att nya personer och organisationer valts in, som inte är lika insatta i NODs syfte och verksamhet jämfört med de som varit med sedan start, enligt intervjuer och deltagande observationer. Samtidigt uttrycker vissa en förvåning över att de civilsamhällesorganisationer som ursprungligen initierade NOD inte visar ett större engagemang i den strategiska styrningen av verksamheten.

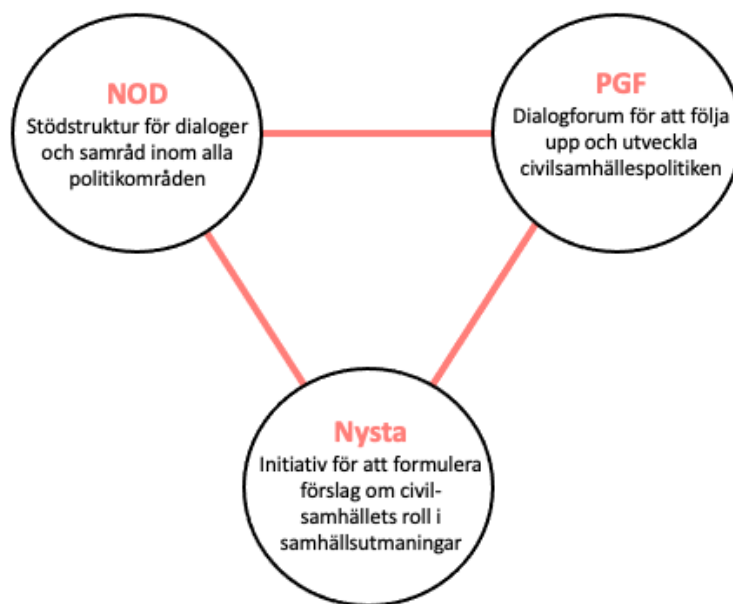
För att öka styrgruppens strategiska engagemang genomfördes ett gemensamt halvdagsmöte senhösten 2021, som faciliterades av en extern processledare. Det föregicks av ett förberedande heldagsmöte med civilsamhällesparten tidigare under hösten, med samma processledare. Sammantaget utmynnade detta i medskick till NODs verksamhetsplan för 2022. Ett medskick var att då fokusera mer internt än externt, för att tydliggöra och tillgängliggöra NODs nytta för civilsamhällets anslutna organisationer vad gäller att guida dem till kontakt och samverkan med myndigheter och departement. Tidigare, på civilsamhällespartens årliga möte 2020, har det även beslutats att alla anslutna organisationer ska engageras på ett bättre sätt i NOD eftersom det inte finns plats för alla i styrgruppen. För närvarande bjuds alla anslutna organisationer in till partsmöten för att fånga upp aktuella teman och behov till NODs verksamhet, samt ett årligt möte där de bland annat utser representanter till styrgruppen.

Förankring i civilsamhället

Flera av de intervjuade civilsamhällesföreträdarna upplever att det finns interna hinder för att förankra NOD i den egna organisationen. Vissa menar att det är svårt att muntligt förmedla NODs syfte och nytta till dem som inte själva deltagit i NODs praktiska verksamhet. Ett sätt att komma runt detta har varit att bjuda in det egna kansliet till studiebesök hos NOD. Ett annat sätt har varit att samla organisationernas kommunikatörer för att öka deras kunskap om NOD och samarbeta kring konkreta kommunikationsinsatser. Andra menar att det finns ont om utrymme för att diskutera NOD vid organisationernas interna möten. Den sorts nationella paraplyorganisationer som ingår i NODs styrgrupp är vanligen engagerade i flera olika samverkansforum som konkurrerar om deras uppmärksamhet och resurser. Några exempel är PGF, Nysta, Civos och Ideell Arena, som alla samlar paraplyorganisationer i civilsamhället. Det råder även viss förvirring kring likheter och skillnader mellan NOD och dessa forum. Till exempel i förhållande till PGFs uppgift att följa upp och utveckla politiken för det civila samhället i dialog mellan regeringen och civilsamhället.⁵⁵ Eller i förhållande till Nystas ambition att formulera förslag för att stärka civilsamhällets roll i hanteringen av de samhällsutmaningar som aktualiserats under corona-pandemin.⁵⁶ I Figur 6 ges en överblick av syftet med några av dessa forum.

⁵⁵ <https://www.nodsverige.se/pgf/>

⁵⁶ <https://nysta.nu/>

Figur 6. Exempel på civilsamhällets samverkansforum

Det finns en stor potential i att bättre tillvarata NOD som en resurs i civilsamhällets olika samverkansforum, enligt intervjuade civilsamhällesföreträdare och NODs kanslipersonal. I fallet med Nysta skulle NOD till exempel kunna användas som en stödstruktur för att organisera dialoger och samråd mellan regeringen och civilsamhället om de förslag som formulerats.⁵⁷ I fallet med PGF har NOD redan i uppgift att administrera detta forum, vilket beskrevs tidigare i denna rapport. Vissa ställer sig dock frågan om det kan vara så att civilsamhällets paraplyorganisationer föredrar att skapa nya initiativ snarare än att tillvarata och förvalta sina befintliga forum, enligt intervjuer med civilsamhällesföreträdare och NODs kanslipersonal. Ett konkret exempel är Nystas förslag om att ingå "ett handslag" med regering, region och kommun om att bereda plats vid bordet för civilsamhällets organisationer, vilket liknar de Överenskommelser som redan ingåtts på nationell, regional och kommunal nivå i Sverige. Ett annat exempel är Nystas förslag om att inrätta "en växeltelefon" till civilsamhället för att politiker och tjänstepersoner lättare ska kunna involvera dem i olika processer⁵⁸, vilket har likheter med NODs befintliga verksamhet⁵⁹.

Andra menar att många civilsamhällesorganisationer föredrar att använda sina egna kommunikationskanaler med politiker och tjänstepersoner för att föra en dialog om sina intresseområden, enligt intervjuer och deltagande observationer. Vissa organisationer har tillgång till områdesspecifika dialogforum med offentliga aktörer, såsom funktionshinderråd. Regeringskansliet har även utvecklat en dialogform som kallas för sakråd⁶⁰, som kan användas när departement har behov av att ta del av civilsamhällets kunskaper och perspektiv för fördjupat beslutsunderlag i enskilda sakfrågor. Båda parter medverkar också i PGF, där det förs en dialog om den svenska civilsamhällespolitiken mellan ett 20-tal civilsamhällesorganisationer och representanter från Regeringskansliet. Dessutom har MUCF utvecklat en samverkansmodell⁶¹ för aktörer från civilsamhället och offentliga sektorn, som kan användas på nationell, regional och lokal nivå.

⁵⁷ <https://nysta.nu/v-rt-material/nystarapporten>

⁵⁸ <https://www.altinget.se/civilsamhalle/artikel/forslag-om-att-infora-en-vaxeltelefon-till-hela-det-civila-samhallet>

⁵⁹ <https://www.altinget.se/civilsamhalle/artikel/vaxeltelefon-var-god-droj>

⁶⁰ <https://www.regeringen.se/sakrad/>

⁶¹ <https://www.mucf.se/verktyg/samverkansmodell-offentliga-aktorer-och-civilsamhallet>

Förankring i regeringen

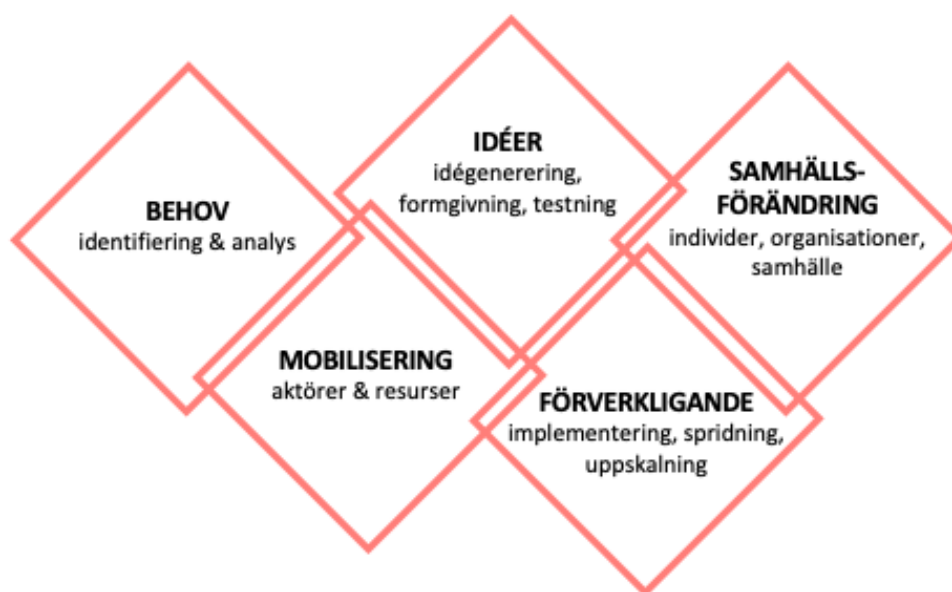
När regeringen ingick Överenskommelsen om att initiera NOD var deras ambition att stödstrukturen skulle kunna tillvaratas av en bredd av departement och myndigheter, enligt intervjuade regerings- och civilsamhällesföreträdare. Detta har förverkligats i så mån att allt fler departement (till exempel Infrastrukturdepartementet, Miljödepartementet och Utrikesdepartementet) och myndigheter (till exempel MSB, Socialstyrelsen och Upphandlingsmyndigheten) initierar eller deltar i NODs dialoger och samråd, samt tar del av NODs skriftliga produkter. Samtidigt bedöms det vara en lång väg kvar tills kännedomen och nyttjandet av NOD är tillräckligt brett förankrad bland dessa, enligt intervjuer, deltagande observationer och dokumentstudier. Fortfarande sker deras kontakter med civilsamhällesorganisationer ofta på ett sporadiskt sätt, genom spontant valda former och forum. Det kan uppfattas som snabbast och enklast att själva bjuda in civilsamhället till dialog, istället för att ta hjälp av NOD som kan kräva mer tid och planering. Först när de känner sig trygga med att NOD är trovärdigt, pålitligt och smidigt börjar det ligga närmare till hands att använda sig av denna stödstruktur för dialog och samråd. Enligt NODs kanslipersonal tar det ofta tid att bygga upp ett sådant förtroende för NODs verksamhet hos enskilda departement och myndigheter.

Att uppnå en bred och långsiktig politisk förankring ses som en förutsättning för NODs fortsatta verksamhet, enligt intervjuer, deltagande observationer och dokumentstudier. Inte minst eftersom NODs verksamhet finansieras genom statsbudgeten, där de årliga budgetbesluten kräver att tjänstepersoner, statsråd och riksdagspolitiker ser en tydlig nytta med verksamheten. En intervjuad civilsamhällesföreträdare menar att det var en stor seger att statliga medel avsattes för att initiera NOD, eftersom sådana medel brukar vara svåra att få igenom för denna sorts konstellationer. Hen tolkar det som en signal om att regeringen tycker att verksamheten är viktig, som förstärks än mer av att budgeten utökades betydligt jämfört med den tidigare Överenskommelsen. Under våren 2021 flaggade Regeringskansliet emellertid för att NODs statsbidrag skulle kunna komma att minskas i nästa budgetproposition. Detta mottogs som en "kallsup" av civilsamhällesparten, som såg det som en signal om att NOD kanske inte är så prioriterat av regeringen i praktiken. En intervjuad regeringsföreträdare menar att det snarare är ett uttryck för den hårda konkurrens som råder mellan olika statliga utgiftsområden och utgiftsposter. För att NOD ska prioriteras i statsbudgeten krävs dels en politisk vilja, dels att Regeringskansliets tjänstepersoner argumenterar för det och dels att NODs civilsamhällespart aktivt lobbar för det, enligt intervjuade civilsamhälles- och regeringsföreträdare.

Lärdomar till NODs verksamhet

I detta avsnitt presenteras några huvudsakliga lärdomar från följeforskningens resultat under 2021. Avsikten är att dessa ska bidra till kunskapsbaserad reflektion i planeringen, genomförandet och uppföljningen av NODs verksamhet. Lärdomarna tar avstamp i de presenterade resultaten om NODs verksamhet, som analyseras i ljuset av tidigare forskning.

I denna rapport visas att NOD nu börjat ta sig an utmaningen att ta steget från innovativitet till hållbarhet. Det vill säga steget från att ha etablerat en helt ny stödstruktur för dialog och samråd till att säkerställa den långsiktiga hållbarheten i dess verksamhet och nytta. Detta steg kan förstås med hjälp av tidigare forskning om social innovation, det vill säga nytänkande processer och lösningar för att möta aktuella samhällsutmaningar och förbättra människors livsvillkor.⁶² Sådan forskning hjälper till att ringa in vad NODs nytänkande bidrag består i och vad som krävs för att detta bidrag ska kunna bestå på sikt. I den förra följeforskningsrapporten diskuterades detta med fokus på innovativ samverkan mellan olika samhällssektorer och organisationer för att möta corona-pandemin som en högaktuell samhällsutmaning. I föreliggande rapport diskuteras det med fokus på de olika delar som omfattas i innovationsprocessen, enligt tidigare forskning.⁶³ Dessa delar är behov, mobilisering, idéer, förverkligande och samhällsförändring, som illustreras i Figur 7.

Figur 7. Innovationsprocessens olika delar⁶⁴

Behov

Behov handlar om att identifiera och analysera vilka behov av att möta aktuella samhällsutmaningar och förbättra människors livsvillkor som är angelägna att möta genom social innovation. I NODs fall var det behovet av ett välfungerande samspel mellan civilsamhälle och regering inom angelägna samhällsfrågor som låg till grund för att verksamheten initierades. Ett särskilt behov som möttes var att bredda den tidigare Överenskommelsens fokus på det sociala området till den nya Överenskommelsens fokus på samtliga politikområden. I den fortsatta verksamheten har NODs relevans bland annat rört samhällsutmaningar som segregation, hemlöshet, ungas livssituation, demokratiskt

⁶² Se Howaldt m.fl. 2018

⁶³ Se Lindberg 2021

⁶⁴ Baserat på Lindberg 2021

utrymme och klimatförändringar. NODs relevans har visat sig vara särskilt hög när insatserna rört högaktuella samhällsutmaningar såsom corona-pandemin, Agenda 2030 och Demokratin 100 år. I NODs satsning på hållbar omstart tillvaratas dessutom pandemin som en hävstång för att ställa om organisationer och samhälle på ett socialt, ekologiskt och ekonomiskt hållbart sätt. Civilsamhällets kompetenser och innovationskraft ses som en förutsättning för att samhället ska lyckas med en hållbar omstart, mot bakgrund av att pandemin synliggjort civilsamhällets betydelse, aktualiserat deras sakfrågor och ökat behovet av deras verksamheter. Samtidigt har NOD haft vissa svårigheter med att uppfylla behovet av att parterna ska kunna "mötas i ögonhöjd" kring gemensamma intresseområden, eftersom det hittills varit lättare för aktörer från den offentliga sektorn än för civilsamhällesorganisationer att initiera dialoger och samråd i NODs regi. Utmaningen är att säkerställa att NOD fungerar som en gemensam arena, där en bredd av aktörer från båda samhällssektorerna kan lyfta angelägna sakfrågor och framföra sina olika perspektiv på dessa.

Mobilisering

Mobilisering handlar om att involvera och engagera de aktörer som berörs av de behov som adresseras i innovationsprocessen. Det handlar även om att säkerställa de resurser som behövs för att driva processen, i form av finansiering, arbetskraft, kompetenser, med mera. I NODs fall var engagemanget hos regeringen och fyra paraplyorganisationer från civilsamhället avgörande för att initiera verksamheten. Därefter har fler civilsamhällesorganisationer anslutit sig och fler olika departement och myndigheter har involverats i NODs verksamhet. NOD anses kunna bidra till att "vidga samtalet" mellan dessa parter, genom att identifiera och involvera ett brett spektrum av relevanta aktörer och perspektiv. Det anses även vara viktigt att dessa parter aktivt arbetar för att tillvarata och bevara verksamheten, genom att initiera och delta i dialoger och samråd, bidra till styrgruppens strategiska arbete, förankra i den egna organisationen samt verka för fortsatt finansiering. Några utmaningar är att styrgruppsmötena hittills främst omfattat informationsutbyte snarare än strategisk diskussion och att förankringen i enskilda civilsamhällesorganisationer försvårats av mötesunderlag, intern tidsbrist och NODs abstraktionsgrad. Andra utmaningar är att bättre engagera de civilsamhällesorganisationer som inte ingår i NODs styrgrupp och att öka kännedomen och nyttjandet av NOD bland fler departement och myndigheter. Detta kan ta tid eftersom insikter om NODs relevans och nytta vanligen sprids stegvis, från att höra talas om NOD, läsa någon av NODs skriftliga produkter, delta i någon av NODs aktiviteter och själv initiera någon aktivitet i NODs regi. Ytterligare en utmaning är att årligen säkerställa finansieringen av NODs verksamhet, där det anses krävas aktiva insatser från båda parter för att NOD ska prioriteras i statsbudgeten.

Idéer

Idéer handlar om att generera idéer till möjliga lösningar på de behov som identifierats, utforma dessa lösningar på ett användbart sätt, testa att de fungerar i praktiken och modifiera dem utifrån utfallet. I NODs fall motsvaras detta av utvecklingen och utformningen av en ny stödstruktur för att möta behovet av ett välfungerande samspel mellan civilsamhälle och regering, genom den Överenskommelse som ingicks 2018. Inom ramen för stödstrukturen har beprövade och anpassade former för dialoger, samråd och skriftliga produkter genererats, utformats och testats. Några exempel är rundabordssamtal, samråd, lärnätverk, demokratilabb, samtalsserie och lägesbilder. Dessa har stegvis utformats, testats och modifierats för att fungera för NODs specifika syften och sammanhang. Under corona-pandemin har formerna dessutom vidareutvecklats för att kunna fungera i den specifika situationen, vilket har likheter med strategin "vi ställer om, vi ställer inte in" som många civilsamhällesorganisationer har försökt tillämpa under pandemin. NODs pågående satsning på hållbar omstart kan ses som ett sätt att förvalta innovativiteten i NODs corona-omställning på längre sikt. En utmaning är att omvandla de abstrakta principerna för parternas samspel, som anges i Överenskommelsen från 2008 och den europeiska koden, till konkreta insatser där parterna kan "mötas i ögonhöjd" kring gemensamma intresseområden, trots parternas skilda roller och förutsättningar. Genom att erbjuda en gemensam arena där en bredd av aktörer kan framföra sina perspektiv på olika sakfrågor har NOD potential att fylla mellanrummet mellan PGFs mer övergripande dialoger om den svenska civilsamhällespolitiken uppföljning och utveckling, å ena sidan, och enskilda organisationers egna kanaler för politisk påverkan, å andra sidan.

Förverkligande

Förverkligande handlar om att implementera, sprida och skala upp de utvecklade lösningarna, så att de blir tillgängliga och använda bland målgruppen. I NODs fall motsvaras detta dels av den praktiska processen kring genomförandet av dialoger och samråd, dels av insatserna för att bredda och förankra verksamheten bland fler aktörer och politikområden. I den praktiska processen bistår NODs parter med att förbereda och arrangera aktiviteter kring en aktuell sakfråga. För att systematisera och kvalitetssäkra denna process är både projektplans-mallen och NODs ackumulerade expertis och kontaktnätverk till hjälp. En återkommande utmaning är att bedöma förutsättningarna för att kunna genomföra en viss aktivitet, vilket framför allt visat sig vara beroende av sakfrågans relevans bland de tilltänkta deltagarna. Det påverkas i sin tur av den initiativtagande organisationens beredvilighet att omformulera sin initiala frågeställning på ett sätt som gör den relevant för fler. I flera fall har civilsamhällets initiativ till dialoger försvårats av bristande intresse från den offentliga partens sida. För att sänka trösklarna för att initiera och delta i NODs aktiviteter har verksamheten aktivt breddats till fler aktörer och politikområden. En annan föreslagen breddning är att bättre tillvarata NOD som en resurs i civilsamhällets övriga samverkansforum, till exempel för att organisera dialoger och samråd om Nystas förslag för att stärka civilsamhällets roll i hanteringen av aktuella samhällsutmaningar. En utmaning är den uppmärksammade tendensen att hellre skapa nya initiativ än att tillvarata och förvalta befintliga forum. Det liknar det som i tidigare forskning kallats för "pro-innovation bias", det vill säga att innovation per automatik ses som det bästa sättet att möta utvecklingsbehov.⁶⁵ Det liknar även det som kallats för "innovation frenzy", det vill säga att en accelererande ström av nya lösningar ses som något önskvärt i sig.⁶⁶

Samhällsförändring

Samhällsförändring handlar om att uppnå reella och hållbara resultat för berörda individer, organisationer och samhällen genom innovationsprocessen. I NODs fall tar sig detta uttryck i de mervärden som verksamheten skapar för parterna inom olika politikområden, i betydelsen av möjligheter och konkret nytta utöver deras övriga verksamheter och arenor. Ett övergripande mervärde med NODs verksamhet är att bättre "förstå varandras verkligheter", där parterna får ökad kunskap varandras insatser, arbetssätt och erfarenheter. Genom att erbjuda en formaliserad stödstruktur med beprövade och anpassade former för dialog och samråd kan NOD motverka "ryckigheten" i parternas relation, där dialoger om aktuella sakfrågor initieras på ett sporadiskt och oförutsägbart sätt. Ett annat övergripande mervärde är att NOD ger civilsamhällesorganisationer en gemensam arena för att framföra sina samlade perspektiv och samordna sig inom olika sakfrågor gentemot myndigheter och departement. Detta är värdefullt mot bakgrund av att samspelet mellan parterna tidigare har försvårats av att det ofta saknats en samlande part som kunnat företräda civilsamhället. Ett konkret mervärde med NODs verksamhet är det ökade antalet dialoger och samråd som genomförts sedan verksamheten initierades, likväl som i det ökade antalet aktörer och politikområden som involverats i dessa. Deltagare upplever överlag att dessa aktiviteter varit givande för att föra en sektorsöverskridande dialog om gemensamma intresseområden, även om det samtidigt efterfrågas bättre förhandsinformation för intern förankring, mer diskussion om parternas rollfördelning och samverkan, samt mer konkreta resultat till exempel i form av politiska åtgärder. Social effektmätning kan då vara ett sätt att identifiera och synliggöra NODs mervärden på ett mer brett och relevant sätt än vad som kan åstadkommas genom enskilda utvärderingsenkäter och kännedomundersökningar.

⁶⁵ Godin 2019, Sveiby m.fl. 2012

⁶⁶ Sveiby m.fl. 2012

Referenslista

- Aagaard Nielsen, K. & Svensson, L. (red.) (2006). Action research and participatory research. Maastricht: Shaker Publishing.
- Andersson, J. (2015). Överenskommelser som verktyg för att möta samhälleliga utmaningar: fem exempel i Europa. Tredje tematiska studien. Stockholm: Överenskommelsen.
- Einarsson, T., Lundstedt, A., Neubeck, T., Wijkström, F. (2019). En studie av betydelsen av den nationella överenskommelsen för civilsamhällets organisationer på det lokala planet. Stockholm: Stockholm Centre for Civil Society Studies.
- Gavelin, K. (2011). Samverkan och påverkan – en studie av överenskommelser mellan två kommuner och idéburna organisationer. Stockholm: Överenskommelsen.
- Gawell, M., Lindberg, M., Neubeck, T. (2020). Innovationslabb för social inkludering – erfarenheter från Vinnova-finansierade projekt. Stockholm: Idealistas. Finns på <http://www.ideellarena.se/wp-content/uploads/2020/01/innovationslabb-foxxr-social-inkludering.pdf>
- Godin, B. (2019). From Innovation to X-innovation to Critical Innovation. I Howaldt, J., Kaletka, C., Schröder, A. & Zirngiebl, M. (red.). Atlas of Social Innovation – 2nd Volume: A World of New Practices. München: Oekom, sid 12-15. Finns på <https://www.socialinnovationatlas.net/articles/>
- Hallström, V. (2015). Samhällsentreprenörskap i teori och praktik: Exemplet Överenskommelsen mellan ideell sektor och en svensk kommun. Licentiatuppsats. Linköpings universitet.
- Hemström, K. (2018). Samverkan med civilsamhället: En kartläggning av hur Sveriges kommuner, landsting och regioner samverkar med civilsamhällets organisationer. Stockholm: Överenskommelsen.
- Howaldt, J., Kaletka, C., Schröder, A., Zirngiebl, M. (red.) (2018). Atlas of Social Innovation – New Practices for a Better Future. Dortmund: TU Dortmund University. Finns på <https://www.socialinnovationatlas.net/articles/>
- Håkansson, P. & Nilsson Mohammadi, R. (2018). Folkhögskolornas verksamhet för nyanlända. Malmö: Malmö universitet.
- Johansson, M. (2011). I dialogens namn: idén om en överenskommelse mellan regeringen och ideella organisationer. Doktorsavhandling. Växjö: Linnaeus University Press.
- Johansson, H., & Johansson, M. (2012). From a "Liberal" to a "Social democratic" welfare state: the translation of the English Compact into a Swedish context. Nonprofit Policy Forum, 3(2).
- Johansson, H., Kassman, A., Scaramuzzino, R. (2011). Staten och det civila samhällets organisationer i ett föränderligt välfärdssamhälle: perspektiv på en överenskommelse. Andra tematiska studien. Stockholm: Överenskommelsen.
- Jönsson, A., & Scaramuzzino, R. (2016). Samverkan mellan stat, region och civilsamhälle för nyanländas etablering: En utvärdering av projektet NAD i Skåne. Lund: Lunds universitet.
- Klockmo, C., & Bostedt, G. (2015). Med målet att skapa samverkan mellan idéburen och offentlig sektor: det första steget. Härnösand: FoU Västernorrland.
- Lindberg, M. (2021). Social innovation i civilsamhällets organisationer – kunskapsöversikt och policyrekommendationer. Örebro: Entreprenörskapsforum. Finns på https://entreprenorskapsforum.se/wp-content/uploads/2021/05/Social-Innovation_rapport_Web.pdf

- Lindberg, M. & Hill, N. (2020). Årsrapport i NODs följeforskning 2020. Luleå: Luleå tekniska universitet. Finns på <https://www.nodsverige.se/wp-content/uploads/2021/01/arsrapport-nods-foljeforskning-2020.pdf>
- Lindberg, M. & Hill, N. (2021). Innovativ corona-samverkan i Nationellt organ för dialog och samråd mellan regeringen och det civila samhället. *Socialmedicinsk tidskrift*, 98(1): 27-37. Finns på <https://socialmedicinsktidskrift.se/index.php/smt/article/view/2255/2273>
- Linde, S. (2014). Dialog eller styrning? Om relationen mellan staten och de idéburna organisationerna, med särskilt fokus på Överenskommelsen och Svenska kyrkan. I A. Bäckström (red.), *Välfärdsinsatser på religiös grund: Förväntningar och problem*. Skellefteå: Artos & Norma.
- Nordfeldt, M. (2012). Förväntningar och spridning: en sammanfattande studie av den nationella Överenskommelsens tre första år. Stockholm: Överenskommelsen.
- Portin, C. (2017). Långsiktig samverkan i praktiken: erfarenheter från överenskommelser. Sjätte tematiska studien. Stockholm: Överenskommelsen.
- Portin, C. (2016). Verktyg för samverkan: framgångsfaktorer och utvecklingspotential i överenskommelser. Femte tematiska studien. Stockholm: Överenskommelsen.
- Proposition 2009/10:55. En politik för det civila samhället. Stockholm: Integrations- och jämställdhetsdepartementet.
- Reuter, M. (2012). Överenskommelsen som spegel och arena. I F. Wijkström (red.), *Civilsamhället i samhällskontraktet: en antologi om vad som står på spel*. Stockholm: European Civil Society Press.
- Reuter, M., Wijkström, F., von Essen, J. (2012). Policy Tools or Mirrors of Politics: Government-Voluntary Sector Compacts in the Post-Welfare State Age. *Nonprofit Policy Forum*, 3(2).
- Scaramuzzino, R. (2014). Överenskommelsen inom integrationsområdet och somalisk familjeåterförening: Mottagande, etablering och integration i fyra svenska kommuner. Lund: Lunds universitet.
- Sveiby, K-E., Gripenberg, P. & Segercrantz, B. (red.) (2012). *Challenging the Innovation Paradigm*. New York: Taylor and Francis.

